

הגלריה לאמנות ישראלית במרכז ההנצחה בקרית טבעון מזמינה:
The Gallery for Israeli Art at the Tivon Memorial Center presents:

יְחִפּוֹת | BARE FEET

רונית אגסי | דרורה דומיני | עידית לבבי גבאי
Ronit Agassi | Drora Dominey | Idit Levavi Gabbai

אוצרת: מיכל שכנאי
curator: Michal Shachnai

האמנות רונית אגסי, דרורה דומיני, ועידית לבבי גבאי חלקו ילדות משותפת בקיבוץ מרחביה - ילדות צנועה וסגפנית בקיבוץ של ימי ראשית המדינה, ילדות החותרת לבריאתו של אדם חדש, שימצא את מימושו במסגרת הקולקטיב ויגלם בדמותו את תמצית האתוס הישראלי. שלושתן אמניות פעילות בשנות השבעים לחייהן. כל אחת ואחת התוותה את דרכה הייחודית בעולם האמנות הישראלי ובנתה קריירה משמעותית רבת שנים של יצירה. הרקע הביוגרפי כמו גם העיסוק באמנות המשותף להן, יצר חברות אמיצה רבת שנים.

למרות ששלושתן עזבו את הקיבוץ עוד בצעירותן, יש למרחביה מקום נוכח ביצירתן: מוטיבים ותמות הקשורים לאתוס החלוצי בכלל, ולמרחביה בפרט, החלו להופיע ביצירותיהן עוד מאמצע שנות התשעים של המאה הקודמת. בעבודותיהן קיימת התייחסות ברמות ובעוצמות שונות לאותה ביוגרפיה מוקדמת - למקום ול"חצר" בה נולדו וגדלו ובו שוטטו ברגליים יחפות, המקום שחינך ועיצב אותן. "אני גדלתי כמו כל ילדי מרחביה - בחצר הגדולה." כותבת עידית לבבי גבאי "בגיאוגרפיה המיוחדת של ילדותנו, בעשור הראשון למדינה; ישראל היא מרכז העולם, וקיבוץ מרחביה בעמק יזרעאל הוא המרכז של ישראל, והחצר הגדולה היא המרכז של המרכז – כלומר, טבורו של עולם."¹

¹מתוך: עידית לבבי גבאי, "שתיקת הילדים – או – דיוקן האומנית בגטקס", מרץ 2009, הטקסט המלא באתר האישי

בשנת 1929 התיישבו חברי קבוצת "השומר הצעיר", בהנהגתו של מאיר יערי, בעמק יזרעאל והקימו את קיבוץ מרחביה - שנחשב והיה לאחד מסמלי ההתיישבות העובדת, מאבני היסוד של תנועת "השומר הצעיר" ושל התנועה הקיבוצית בכלל - מקום ממנו יצאו מנהיגים, אנשי רוח ותרבות ואומנים רבים, וגם הוצאת ספרים – "ספרית הפועלים".

לגדול בקיבוץ כמו מרחביה בשנות ה-50, היה, במידה מסוימת, לגדול בתוך אוטופיה, בתוך אידאה שהוגשמה, בתוך מעבדה אנושית, אולי מן הגדולות מסוגה, שבה נבחנו האידאות על קרקע המציאות - החינוך המשותף, בית הילדים, הכלכלה השיתופית והשוויון.

תערוכה זו מבקשת לבחון את מצע הגידול המשותף של שלוש האמניות, וכיצד, ביצירותיהן באה לידי ביטוי ילדותן המיוחדת - ילדות שמעטים בעולם חוו כמותה. ניתן להתחקות כאן אחר האופן בו מנסחות האמניות שפה אמנותית המגיבה אל המודלים התרבותיים והאידיאולוגיים שעיצבו אותן - האופן שבו אמניות נשים מתמודדות עם חוקי האבות.

גופי העבודה החדשים של האמניות, שנוצרו במיוחד, מוצגים בתערוכה במרחבים אישיים, לצד עבודות מוקדמות שלהן המוצגות יחדיו על קירות משותפים. תפיסה אוצרותית זו מציעה מודל שיתופי חדש התואם לימינו אנו - מרחב קולקטיבי לצד מרחבים פרטיים.

האמנית, **עידית לבבי גבאי**, מציגה בתערוכה שלוש עבודות קיר חדשות. את העבודה 'קיר חלקלק' ציירה לבבי ישירות על קיר הגלריה, תוך התייחסות לתקופה בת כ-100 שנה - החל מאזכור ושרטוט מוקדם של 'חצר מרחביה' מ-1912, אשר מופיע במרכז עבודת הקיר, וכלה במוטיבים חדשים המתייחסים לזמן ההווה והמתהווה בזמן זה בחברה ובמציאות הישראלית (חצר קיבוץ בארי). "חצר הקיבוץ - מקום ההולדת, הרחם מתוכה יצאנו, החצר הגדולה היא בתוך הגוף, בתוך הלב" אומרת האמנית. החצר הקיבוצית, המוגנת והמסוגרת, שזכתה על כך לקיתונות של ביקורת בחברה הישראלית, נפרצה ומדממת החל מהשביעי באוקטובר.

שני קירות נוספים - "קיר אב-קיר אם", הם קירות "ליליים", קודרים, שמפנים את הצופה אל ממלכת הלילה - ממלכת החלומות, התת-מודע, הכמיהות והזיכרונות האישיים-אינטימיים-גופניים. ב-"קיר האב" ממשיכה לבבי גבאי את מוטיב המתבן, שחזר רבות בעבודותיה - מערומים של חבילות קש נדמות כשרופות, עשויות בהדפסת תלת-ממד, וביניהן - שופר וירח. ב"קיר האם" נוכחים סלילי צמר אפור הנערמים זה על גבי זה, מתחתם משתלשלות גרבי עבודה. העבודות סימטריות, מתפקדות כאיקונות, תמציתיות וסימבוליות, החלוקה המגדרית בין האם והאב נוכחת: האב שאמון על עבודת האדמה ועל עבודת הרוח והאם הסורגת ופורמת, אמונה על חום ועל רגש.

בעבודותיה המוקדמות של לבבי-גבאי, המוצגות במרחב-הקיר המשותף, נראים מוטיבים החוזרים שוב ושוב בעבודותיה – כגון; מגבות מטבח, חבילות קש, אסם התבואות, חצר מרחביה, קולב או שמש. אלו משתחררים בציוריה מן ההקשר הקיבוצי והופכים להיות חלק מן ה-DNA החזותי-תרבותי שלה, חלק מאבני היסוד אשר מרכיבות את יצירתה. לבבי גבאי הופכת אותם לאיקונות - איקונות פרטיות, בדומה לאיקונות דתיות, אשר מתייחסות לחיים הקיבוציים, ומשמרות את המתח בין קודש לחול, בין היום-יומי לנצחי. פלטת הצבעים בציוריה התנסחה מתוך זיכרונות ילדותה במרחביה, כדוגמת הצבע התעשייתי צהוב - וניל 24 - הצבע של הקירות בחדר בית הילדים, הוורוד-גוף, תכלת השמים, והזהוב-אוקר של ערימות הקש.

עבודותיה החדשות של **דרורה דומיני** בתערוכה מתייחסות לחוויה דומיננטית בחייה כנערה בקיבוץ: היותה שחקנית כדורעף מצטיינת בקבוצה המקומית ובנבחרת ישראל. ההצטיינות בספורט במרחביה של ילדותה הייתה מושא להערצה ולגאוות-יחידה מקומית – במיוחד ענף הכדורעף - ענף שקיבוצי השומר הצעיר הובילו בו בארץ במשך עשרות שנים.

מגרש הכדורעף היה ממוקם בלב החצר הגדולה של מרחביה, והמשחקים שהתקיימו בו היו במוקד ההתרחשויות. בהיותו משחק קבוצתי סימל הכדורעף בצורה מושלמת את החזון הסוציאליסטי, בייחוד בהקשר לספורט אשר לפיו מושגת מצוינות על ידי שילוב כוחות קבוצתי.

בתבליט "משחק קבוצתי", שמהדהד בשפתו עבודות תבליט על קירות מבני ציבור בקיבוצים, נראות שחקניות נשים המתגודדות במעגל, ידיהן מונפות אל על בתנוחת ניצחון, סמל לשותפות נשית.

בעבודה נוספת, על גבי קוליסה ניידת (כמו תפאורה לחג בחדר האוכל) נראים דימויים רבים שמתארים פרטי גוף חבושים ופצועים של שחקנים ושחקניות, מעין הצצה למחיר האישי של אותה התמסרות לקבוצה ולספורט הקבוצתי.

במרחב-הקיר המשותפים מציגה דומיני עבודות קודמות, שפתה רזה, תמציתית. בעבודותיה בולטים מוטיבים המשלבים בין פורמליזם של פיסול מודרני לבין המיתוסים החלוציים הקיבוציים: פסלי העץ שלה מהדהדים מעט את הארכיטקטורה של אסמי התבואה בקיבוצים. בעבודה "צמה ומגדל", משתלשלת צמה קלועה מראשו של מגדל המים המנוקב של קיבוץ בארות-יצחק. המגדל שב-1948 היווה חלק מקו ההגנה מול הצבא המצרי, הפך עם השנים (יחד עם מגדלי המים של נגבה ויד מרדכי) לאתר המחבר את סמלי ההתיישבות העובדת עם מורשת הגבורה וההקרבה. העיסוק בהבניה קולקטיבית של הגוף, מופיע בעבודותיה של דומיני בדימויי הגופיות, והצמות, כמו גם בדימויי הגבות - גבותיו של סטלין, שדיוקנו, כזכור לה מילדותה במרחביה, היה תלוי על קיר חדר האוכל של הקיבוץ, כמו משקיף במבט אוטופי, מלא פאתוס, ומשגיח מלמעלה על המתרחש.

"צוללת בוואדי", כך קראה **רונית אגסי** למיצב שבנתה בגלריה, בחדר הקטן, בתוכו רוחש עולם שלם ומסתורי המתנהל בין קירות 'הצוללת', מנותק מהעולם שבחוץ. בעגה הצבאית - "צוללת בוואדי" בא לסמל תרחיש בלתי סביר בעליל, דמיוני לחלוטין שמאתגר את המציאות במופרכותו.

העבודה נעה על הרצף שבין המרחב הפיזי של ילדותה, "ארץ הפלאות" של הילדות בקיבוץ, עם חופש תנועה בלתי מוגבל, לבין חווית המרחב הפרטי המצומצם, הכמיהה למקום קטן וסודי משלה בו מרחבי הדמיון והפנטזיה תפקדו כאנטיתזה לציוויי הברזל האידיאולוגיים הנוקשים.

ההשראה לעבודה זו הוא זיכרון קסום של פיר ארובה קטן עם דלת ברזל של תנור חימום מרכזי בבית הילדים. לשם היו משתחלות היא וחברתה, יושבות מקופלות בחושך בשקט מוחלט, הרחק מעיני הילדים והגננות, מדמיינות עולמות רחוקים וקסומים. שם יכולה הייתה להסתתר, להנות מהשקט ולדמיין שהיא רואה ואינה נראית. כמו בצוללת.

בחלל המיצב, על הקירות הצבועים בשחור, תלויים או מונחים רישומים עדינים שמהדהדים את נופי הוואדיות אשר סבבו את הקיבוץ (גבעת המורה מצפון, והגלבוץ מדרום). במרחבים אלה הייתה מטיילת עם הוריה "לחפש את הרוח", כדי להעיף עיפון או לרעות את העדר.

עבודותיה מאופיינות בפריכות כמו על סף קריסה, תלויות על חוט. פעולותיה הידניות החוזרות ונשנות ניכרות בעבודות - מחוררת, רוקמת, נועצת ורושמת, מצפינה דימויים במרחבים של כאב.

רונית אגסי עובדת בסדרות - סדרות של פעולות, סדרות של עבודות, של דימויים או מצעים. העבודה הבודדת משרתת את המכלול. המקבץ חשוב מהפרט הבודד – כמו שהיה בקיבוץ. גם אצלה, כמו אצל חברותיה, מילון הדימויים החוזרים בעבודותיה מכיל דימויים קולקטיביים לצד אישיים - הילדה, הרקדנית, האוהל, המגדל, החיילים - לכולם הקשרים שנעים בין האישי לקולקטיבי.

הפעם האחרונה ששלוש האמניות הציגו ביחד הייתה בתערוכה הקבוצתית המדוברת "לינה משותפת – קבוצה וקיבוץ בתודעה הישראלית" (2005) באוצרותה של טלי תמיר. בזמנו הביאה תערוכה זו לקדמת הבמה ולשיח, קול חדש על רקע תהליך השינוי העמוק שעבר על התנועה הקיבוצית בשנות ה-80 וה-90 של המאה שעברה. אמנים ואמניות בני ובנות קיבוץ, שגדלו ובגרו בחינוך הקיבוצי, החל להתבונן מבחוץ, לתהות, לחקור, ולשאול על 'השיטה', על בית גידולם.

תמיר מצטרפת גם היא, בנקודת זמן זאת, למסען המשותף של שלוש האמניות במאמר חדש שכתבה לרגל התערוכה ובו נקודת מבט מורחבת על משמעות ומעמד הגוף בתרבות הקיבוצית וביצירותיהן של האמניות בפרט.

מעניין לבחון היום, כעשרים שנה לאחר אותה תערוכה ולאחר אסון השביעי באוקטובר, אשר החזיר את נושא הקיבוץ והקהילות הקיבוציות לשיח החברתי הישראלי, את מבטן של שלוש האמניות אל עבר בית גידולן שחוזר כחוט השני בגופי עבודותיהן לאורך השנים: מה נאסף והבשיל? מה השתנה והתחדש לאור אירועי המציאות המשתנה? ואיך מצטרפים מבטים ומבעים אלה לסיפור הישראלי הגדול והרחב יותר?

.....

מיכל שכנאי, ינואר 2025